

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING XOTIRASINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Rixsiboyeva Nodira Muksumovna
207- DMTT direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning xotirasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari, maktabgacha yoshdagi bolalarning xotira rivojlanishining murakkab jarayonlari, qiziqarli ta'lim muhitini yaratish, ijobiy hissiy aloqalarni rivojlantirish, o'yin va kashfiyotni rag'batlantirish uchun ushbu rivojlanish jarayonlarini tushunish muhimligi to'g'risida to'liq bayon qilingan.

Kalit so'zlar: xotirani rivojlantirish, ishchi xotira, epizodik xotira, semantik xotira, ijtimoiy-emotsional ta'sir, metakognitiv ong, o'yin, o'quv muhiti, psixologik xususiyatlar.

Kirish: Ma'lumki, 2 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yosh - bu ajoyib o'zgarishlar davri. Bolalar nafaqat jismoniy va ijtimoiy jihatdan rivojlanadi, balki ularning ongida, xususan, xotira sohasida ham kognitiv inqilob sodir bo'ladi. Ushbu poydevor yillari kelajakdagi ta'lim va akademik muvaffaqiyatlar uchun zamin yaratadi, bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarda xotira rivojlanishini o'qituvchilar, ota-onalar va tarbiyachilar uchun juda muhim hisoblanadi

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Bolalar o'z dunyosini kezishda, ular doimo ma'lumotni o'zlashtiradilar, o'zlari va atrofidagi dunyo haqidagi tushunchalarini rivojlantiradigan xotiralarni shakllantiradilar. Bu davr xotiraning bir qancha asosiy jihatlarining tez o'sishi bilan tavsiflanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar cheklangan xotira hajmiga ega, ya'ni ular katta yoshdagi bolalar va kattalarga qaraganda bir vaqtning o'zida kichikroq ma'lumotni yodda tutishlari mumkin. Ushbu cheklangan imkoniyatlar ularga bir nechta ko'rsatmalarni kuzatish yoki elementlarning uzoq ro'yxatini eslab qolishni qiyinlashtiradi. Biroq, bu qobiliyat maktabgacha yoshdagi davrda tez kengayadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar, shuningdek, yashirin xotiraga tayanishdan - ko'nikma va odatlarni ongsiz ravishda eslab qolishdan - faktlar va hodisalarni ongli ravishda eslab qolishni o'z ichiga olgan aniq xotirani rivojlantirishga o'tishni boshlaydilar. Bu davr epizodik xotiraning paydo bo'lishini ham ko'radi - o'z vaqtida aniq voqealarni eslab qolish qobiliyati. Bolalar oilaviy sayohat yoki qiziqarli o'yin sanasi kabi batafsil daqiqalarni eslab, shaxsiy vaqt jadvalini yaratishni boshlaydilar. Shu bilan birga, ularning dunyo haqidagi umumiy bilimlarini o'z ichiga olgan semantik xotirasi tez o'sib boradi.

Natijalar: Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining xotira jarayonlari haqida cheklangan tushunchaga ega. Ular bir necha marta ma'lumotga duch kelgan bo'lsalar ham, o'zlari o'rgangan narsalarni eslab qolishlari mumkin. Ular eslab qolishga "urinish" tushunchasini hali tushunmaydilar. Ularning rivojlanishi bilan ularning xotira haqidagi metakognitiv xabardorligi asta-sekin o'sib boradi. Ular xotirani yaxshilash uchun strategiyalardan foydalanishlari mumkinligini tushunishni boshlaydilar. O'yin xotirani rivojlantirish uchun zarurdir. Go'yo o'yinlar orqali bolalar dunyoni o'rganadilar va o'rganadilar, ob'ektlar, harakatlar va tushunchalar haqida xotiralarni yaratadilar. Faol tadqiqot va atrof-muhit bilan shug'ullanishni rag'batlantirish bir xil darajada muhimdir. Bola atrofdegilar bilan qanchalik ko'p muloqot qilsa, u shunchalik ko'p o'rganadi va xotiralari rang-barang bo'ladi.

Xotira rivojlanishining ushbu xususiyatlarini tushunish o'qituvchilar va ota-onalar uchun muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha tarbiya mashg'ulotlari interaktiv bo'lishi va bolalarning xotira qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak. Axborotni takrorlash va uni kichikroq bo'laklarga bo'lish bolalarga ma'lumotni qayta ishlash va saqlashga yordam beradi. Bolalarni taqdim etilgan ma'lumotlar bilan bog'lanishga undaydigan ijobiy ta'lim tajribasini yaratish muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda xotirani rivojlantirish - bu yosh onglarning ma'lumotni kodlash, saqlash va olishni o'rganishini ochib beruvchi qiziqarli tadqiqot sohasi. Bu jarayonga ularning kognitiv qobiliyatlarini shakllantiradigan turli xil psixologik xususiyatlar ta'sir ko'rsatadi. Ushbu xususiyatlarni tushunish tarbiyachilar va o'qituvchilarga samarali xotira rivojlanishiga yordam beradigan muhit yaratishga yordam beradi.

Muhokama: Hissiyotlar xotirani saqlashga katta ta'sir qiladi. Kuchli his-tuyg'ularni uyg'otadigan tajribalar - quvonch, qo'rquv yoki hayajon - ko'proq esda qoladi. Bu hissiy aloqa bolaning ongida xotiralarni mustahkamlashga yordam beradi. Bolalar hikoya qilish qobiliyatini rivojlantirar ekan, ular voqealarni tashkil qilish va eslashda yaxshilanadilar. Hikoyalar nafaqat xotiralarni shakllantirishga yordam beradi, balki tilni rivojlantirish va tushunish qobiliyatini ham oshiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, maktabgacha yoshdagi bolalarda xotira rivojlanishida sezilarli individual o'zgaruvchanlik mavjud. Yosh, kognitiv qobiliyat va atrof-muhitni qo'llab-quvvatlash kabi omillar bolalarning xotira qobiliyatlarini rivojlantirishga ta'sir qilishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining xotira jarayonlari haqida xabardorlikni o'z ichiga olgan metakognitiv qobiliyatlarni rivojlantira boshlaydilar. Ular qanday strategiyalar o'zlari uchun eng yaxshi ekanini tushuna boshlaydilar va bu ularga yanada samarali o'quvchilar bo'lishlariga imkon beradi.

Xotirani shakllantirish uchun e'tibor juda muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'pincha doimiy e'tibor bilan kurashadilar, bu ularning ma'lumotni samarali kodlash qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin. Ularning diqqatini jalb qiladigan tadbirlar

xotira qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi. O'yin o'rganish va xotirani rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. O'yin orqali bolalar o'tmishdagi tajribalarini eslashni va o'rganilgan tushunchalarni yangi vaziyatlarda qo'llashni mashq qiladilar. O'yinli o'zaro ta'sirlar nafaqat o'rganishni yoqimli qiladi, balki xotirani saqlashni ham kuchaytiradi.

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, maktabgacha yoshdagi bolalarda xotira rivojlanishiga ta'sir qiluvchi psixologik xususiyatlarni tushunish tarbiyachilar va o'qituvchilarga qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishga imkon beradi. Kattalar xotirani kuchaytiruvchi strategiyalarni (masalan, hikoya qilish, ijtimoiy muloqot va o'yinni) o'z ichiga olgan holda, yosh bolalarga ta'lim sayohatlari davomida foyda keltiradigan kuchli poydevor ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Biz ushbu qiziqarli sohani o'rganishda davom etar ekanmiz, biz yosh onglarning ajoyib qobiliyatlari haqida qimmatli tushunchalarga ega bo'lamiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Jalilova S.X. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi: kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. – Toshkent: «Faylasuflar» nashriyoti, 2017.
2. M. Vohidov. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent. «O'qituvchi» – 2004.
3. S.X. Jalilova va boshqalar. Shaxsning psixik taraqqiyoti diagnostikasi. – Toshkent. – 2009.
4. Z. Nishanova, G. Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. -T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyotjamg'armasi nashriyoti, 2006.